

RIMLJANI

Geografska oznaka Apeninskega polotoka:

- ni močno razčlenjen, otoki: Sicilija, Sardinija, Korzika
- gorat svet: Apenini, večje nižine v okolici Rima(Lacij) in Neaplja(Kampanja)

Najstarejši prebivalci:

- Apeninski polotok je bil naseljen že v prazgodovini, v bronasti in starejši železni dobi so na ozemlju Italije živela različna plemena
- Okrog leta 1000 se staroselcem priključijo Italiki(po izvoru Indoevropci)
- Italiki se delijo v različna plemena: Umbri, Sabini, Latini, Samniti, na Siciliji Sikuli. Latini dajejo ime latinska kultura, latinščina, bili so najpomembnejši, njihova domovina je Balkan
- sodobniki Latinov, Iliri pridejo na Apeninski polotok po kopnem, ali pa z ladjami preko morja in poselijo V obalo Apeninskega polotoka
- sodobniki Ilirov, Veneti naselijo področje Z Slovenije in Furlanske nižine.
- J apeninskega polotoka in Sicilijo poselijo Grki (8-6 st. pr.n.š.)
- Etruščani: živijo na področju Toskane, kjer so Firenze (področje S od Rima), po izvoru so mešanci med staroselci in prišleki, ki so prišli na to področje iz Egejsko-Maloazijskega območja, Grki jih dajejo ime Tirei, Rimljani jim dajo ime Tusci. Največjo moč so Etruščani dosegli v 6.st. pr.n.š., njihov vpliv je segal do Padske nižine na S, na J pa do Velike Grčije(grške kolonije v J Italiji in na Siciliji.

ETRUŠČANI

- Gospodarstvo: pastirji in poljedelci, ukvarjajo se tudi s trgovino(trgujejo z Grki, od njih prevzamejo kulturne navade), izdelujejo keramiko, zlatarstvo rudarstvo in predelava kovin.
- Družbeni razvoj: vodilno vlogo so imele posamezne plemiške družine, na čelu so bili posvetni verski poglavarji, pomembno vlogo imajo ženske.
- Kultura: Rimljanom posredujejo način gradnje cest, vodovodov, mostov, prekopov, obok in kupolo.
- Religija: bili so mnogobožci – politeisti, umrle pokopavajo v nekropole, pokopališča so bila izven mesta, trupla so dali v sarkofage(kamnite krste okrašene z reliefi), ki jih položijo v grobnice, ta način prevzamejo tudi Rimljani.
- Pisava: Rimljani so s posredništvom Etruščanov pisavo prevzeli od Grkov
- Zabava: dirke z vozovi, gladiatorske igre
- Glavni pomen: Etruščani so bili posredniki med Grki in Rimljani.

NASTANEK RIMA

Zgodovinski viri:

- Legenda o Romlu in Remu (21.4.753 pr.n.š.)-štetje let A.U.C – od ustanovitve mesta
- Materialni viri: na Palatinu arheologi najdejo ostanke naselja, ki naj bi izvirali iz okrog leta 1000 pr.n.št.

RIMSKA KRALJEVINA (753 pr.n.š.-509 pr.n.š.)

V tem času na oblasti 7 kraljev, 1. kralj je bil Romul, 6. kralj je bil Servij Julij, etruščanskega izvora, izvede družbeno reformo – timokracijo, ljudi razvrsti v pet razredov, 7. kralj Jarkvinij Superbus(ošabni), bil je tiran, zahteval je visoke davke, leta 509 ga odstranijo, država postane republika.

RIMSKA DRUŽBA V NAJSTAREJŠEM OBDOBJU

- vodovno plemenska družba, najpomembnejša enota rod(gens), rod sestavljajo družine(familije). Več rodov(10) se poveže v bratstvo, bratstva(10) se povežejo v pleme(tribus).
- Tri najstarejša plemena, ki živijo na ozemlju sedmih gričev, so dobila naziv rimsko ljudstvo oz. Populus Romanus.
- Politična ureditev kraljevine: na čelu je bil kralj(rex)/kraljica(regina)
- Kralj je imel vrhovno svečeniško in sodno oblast, predstavlja Boga.
- Svet starešin – senat, niso imeli velike vloge
- Plemenska skupščina – odloča o vojni in miru, sprejema oz. zavrača sklepe kralja in senata.
- Rimska družba je bila razdeljena na dva sloja:
 - PATRICIJI: bogati potomci starih naseljencev(treh najstarejših plemen) imajo vse politične pravice, smatramo jih za prve rimske državljane
 - PLEBEJCI: podrejeni prebivalci iz okolice Rima na to področje pridejo kasneje, bili so zapostavljeni, poroke s Patriciji so jim bile prepovedane, državne službe jim niso dostopne, sodijo jim po nenapisanih zakonih, ukvarjajo se s trgovino obrtjo in poljedelstvom.

PADEC MONARHIJE IN NASTANEK REPUBLIKE

- leta 509 so patricijske družine izvedle politični prevrat, odstavijo kralja in ustanovijo republiko – aristokratska(plemiška) republika.
- ORGANIZACIJA REPUBLIKE:
 - monarhija → republika
 - kralj → 2 konzula, uradniška mesta volijo
- v republiki 2 konzulka izvolijo za eno leto, vsak vlada pol leta, ko vlada eden ima drugi pravico veta(ugovora), imata najvišjo vojaško, upravno in sodno oblast, če je bila republika v nevarnosti so izvolili enega diktatorja (brez konzulov)
- Senat – najvišji organ v rimski državi, sestavljajo ga Patriciji
- Plemenska skupščina – ljudska skupščina, pomembna od zmage plebejcev nad Patriciji, odločajo o zakonih, volijo konzule in druge državne uradnike.

PLEBEJCI V BOJU ZA ENAKOPRAVNOST S PATRICIJI

- Plebejci so zapostavljeni brez pravic. Na rimski senat so začeli pisati prošnje, naj jim podeli nekaj pravic, niso jih uslišali, Plebejci zagrozijo, da se bodo izselili iz Rima in da bodo ustanovili svojo naselbino. Patriciji začnejo popuščati in plebejci postopoma dobijo določene pravice:
 - dobijo pravico da volijo svoje varuhe oz. ljudske tribune(najprej 2 kasneje 10, varuhi imajo pravico veta).
 - Plebejci dobijo zbor – ljudsko skupščino
 - zapisani zakoni – 12 bronastih plošč na forumu, da jih je lahko vsak prebral
 - en konzul postane Plebejec, vstop v senat
 - Plebejci si izborijo pravno in politično enakopravnost, premoženjske pakuje. Patriciji so še vedno bogatejši.
- Boji med Patriciji in Plebejci se zaključijo, ko sklepi plebejske družbe dobijo veljavo zakonov(3.st. pr.n.š.)

ŠIRJENJE RIMSKE DRŽAVE (5 – 3 st. pr.n.š.)

Širi se na dveh področjih in sicer na Apeninskem polotoku in v Sredozemlju.

□ Na Apeninskem polotoku se spopadajo z Etruščanskimi mesti – ozemlja ob Tiberi, z Galci, ki so iz padske nižine prodirali proti jugu do rima, z latinskimi plemeni, na J polotoka pa še z Grki(Vmeša se Epirski kralj Pir. Pir in tarentski kralj premagajo Rimljane, oboji pa izgubijo veliko vojakov, zato tako zmagi pravijo pirova zmaga)

- Rimljani po tem spopadu razširijo oblast na celoten Apeninski polotok, razen Padske nižine, vsa osvojena območja Rimljani spremenijo v kolonije

- Da bi povezali kolonije in za lažje premikanje vojske gradijo ceste

□ Širjenje v Sredozemlju:

- Težnja po širjenju v Sredozemlje zaplete Rimljane v spopad z s Kartažani, Rimljani jih imenujejo Punci(temnopolti).

- Punske vojne: 264 – 146 pr.n.š.

Vzrok: širjenje rimske oblasti v Sredozemlje

Povod: Sicilija: Z del Kartažanski, V del Grški, Kartažani poizkušajo zasesti V del, Grkom pridejo na pomoč Rimljani → vojna med Kartažani in Rimljani.

- 1. Punska vojna (264 pr.n.š.): vojna v kateri Rimljani Pridobijo Sicilijo. Le ta postane prva provinca, Rimljani zasedejo še Sardinijo in Korziko – druga rimska provinca.

- 2. Punska vojna: Kartažani so izgubo Sicilije nadomestili z ozemljem v J Španiji. Od tu se je na vojaški pohod proti Rimu odpravil Hanibal(216 pr.n.š.) bitka pri Kanah, Hanibal zmaga. Rimljani poizkušajo Hanibalu prekiniti oskrbovalne zveze. Odprejo nova bojišča s Kartažani: v Španiji, S Afriki, na Siciliji. Hanibal zapusti Italijo: 202 pr.n.š. sledi poraz.

Po tem se Rimljani polastijo J Španije, ta postane 3. provinca. Rimljani zahtevajo težke mirovne pogodbe, najbolj nesmiselna pa je: Kartažani se ne smejo bojevati brez dovoljenja rimskega senata → kartažanski mir.

- 3. punska vojna(146 pr.n.š.): Rimljani so naščuvali Kartažanske sosede Numidije naj napadejo Kartažane. Rimljani napadejo samo Kartagino, zasedejo in razrušijo mesto, preorjejo in posolijo, da ne bi nič več zraslo. Kartagina postane 4. rimska provinca.

- Ko se punske vojne zaključijo, se Rimljani razširijo na Z Sredozemlja.

RIMSKA OSVOJITEV BALKANA IN V SREDOZEMLJA

- Že po 1. punski vojni so se Rimljani začeli zanimati za Balkan: področje, kjer so bili naseljeni Iliri, kjer je bila kraljica Tevta.
- Na S Italije v Padski nižini premagajo Galce → provinca Galija.
- Nadaljuje s prodiranjem proti V: podredijo si Keltska plemena in druga plemena, ki so živela na območju ob Neretvi.
- Leta 146 pr.n.š. si Rimljani podredijo področje Makedonije in Grčije → provinca Ahaja.
- Leta 30 postane rimska provinca še Egipt. Takrat se konča osvajanje celotnega Sredozemlja.
- V 1. st. pr.n.š. rimska država postane svetovna država – imperij – tista država, ki se razširi na več celin.

ODNOS RIMA DO ZASEDENIH PODROČIJ

1. Na Apeninskem polotoku: kolonije
 2. V Sredozemlje: province
- Rimljani kolonije razdelijo v tri sloje:
 - rimske državljske kolonije (prebivalci imajo vse pravice)
 - municipiji → samoupravna mesta, ki so z Rimom trgovala ali sklepala pogodbe (prebivalci imajo status poldržavljanov)
 - zavezniška mesta → brez državljskih pravic, rimski senat je z njimi sklepal zavezniške pogodbe
 - geslo: DIVIDE ET IMPERA → deli in vladaj (nekomu daš več pravic, drugemu manj, med seboj se sprejo, ti imaš mir)
 - razvija se latinščina
 - Province upravljajo rimski uradniki (imajo vojaško, upravno in sodno oblast), province začnejo izkoriščati, največkrat z zakupništvom (upravniki pobere več davka, kot mu naročijo v Rimu)
 - province delijo na svobodna in nesvobodna mesta

RIMSKA VOJSKA

- osnova: vojaške enote – legije (4500 – 6000 mož)
 - legija je razdeljena na 10 kohort (450 – 600 mož)
 - kohorto sestavljajo manipuli (200 mož)
 - še manjša skupina vojakov je centurij (100 mož)
 - konjenica: za izvidništvo
- KDO SESTAVLJA RIMSKO VOJSKO:
- jedro: svobodni kmetje, vzdržujejo se sami, vojska ni bila plačana, po 20 – 30 letih službovanja so vojaki postali veterani. Dobili so zemljo kot pokojnino.
 - V mirovnem obdobju vojaki gradijo ceste, vodovode, mostove, poleg orožja imajo v svoji opremi tudi orodja. Gradijo tudi rimske vojaške tabore (iz tabora nastane tudi Emona), pravokotne oblike.

OD KRIZE REPUBLIKE DO CESARSTVA

- osvajanja rimske države so spremenila podobo rimske države (se poveča, gospodarstvo, družba, kultura, spremeni se tudi politika)
- kriza republike se začne v 2. pol. 2.st., traja pa do 1. st. pr.n.š.
- vzroki za krizo:
 - propadanje kmetov (bili so na vojaških pohodih, zaradi tega začnejo kmetije propadati, pokupijo jih veleposestniki). Iz tega sledi
 - nasprotje med bogatimi in revnimi (politične skupine: optimati in populari. Optimati predstavniki plemstva, nasprotujejo idejam, ki bi zmanjšale moč plemstva. Populati zagovarjajo interese ljudstva, z reformami poizkušajo rešiti krizo republike:
brata Grakh → Tiberij in Gaj : agrarna reforma, zemljiški maksimum, plemstvo se upre, ker bi izgubili svojo zemljo. Višek zemlje razdelijo kmetom brez zemlje → agrarna reforma)
 - vpadu tujih ljudstev: na S Germani (Kimbri in Tevtoni); v Afriki jim težave povzročajo Numidijci in kralj Jugurta.
 - propadanje kmetov pa je povzročilo tudi slabenje rimske vojske → vojaške reforme → Gaj Marij → rimsko vojsko lahko služi vsak svoboden Rimljan, starejši od 16 let, ne glede na premoženje; vojska postane poklicna, država plača in oskrbuje vojake, vojaki dobijo vojni plen, po 20-30 letih službovanja postanejo veterani, pripada jim kos zemlje – pokojnina. Vojska je bila orožje v rokah vojaških poveljnikov, ki so jih obračali tudi sebi v prid. Z reformirano vojsko so Rimljani ustavili napade Germanov, obračunajo tudi s kraljem Jugurto. Medsebojna obračunavanja med vojaškimi poveljniki lahko pripeljejo do državljanske

vojne. Primer: spopad med Marijem(populari) in Sulo(optimati), zmaga Sula, ki se razglasi za diktatorja.

□ upori: v provincah(davki, izkoriščanje), konflikti: vojne z italjskimi zavezniki, upori sužnjev(gladiatorji – borijo se med sabo oz. z zvermi, galjoti). Prvi upori so bili upori iz obupa, edini večji upor je bil Spartakov upor (73-71 pr.n.š.). Spartak prihaja iz Tracije. Sprva služi v rimski vojski, nato je bil zasušnjen, okoli 70 sužnjev zbeži in se vrne na Vezuv. Sužnji, ki so ostali so imeli dva cilje in sicer osvoboditev in vrnitev domov. Upor je bil dobro organiziran, Spartak je bil ranjen in je umrl, okrog 6000 sužnjev križajo ob cesti Kapua – Rim. Pomen upora: niso zrušili sužnjelastniškega sistema, vendar ga le oslabijo. Spartak: simbol boja revolucionarjev.

PREHOD V CESARSTVO

- prvi triumvirat: zveza treh moč, vzroki za nastanek: senat ni bil več kos vsem nalogam, imajo tudi vedno več sovražnikov. Kdor se je v tem času mimo senata poizkušal povzpeti na oblast, je to moral narediti s pomočjo vojske, vitezov(denar) in ljudstva → povežejo se trije močje. Vojsko je imel **GNEJ POMPEJ**, predstavnik vitezov(denar je pridobil z zakupništvom v provincah) je bil **MARK KRAS**, podpora ljudstva pa je imel **GAJ JULIJ CEZAR**. Ti trije leta 60 pr.n.š. ustanovijo prvi triumvirat, ki traja 60-40 pr.n.š., zveza je bila tajna, obljubijo, da bodo prevzeli oblast. Računajo, da bo vsak prevzel oblast. Cezar naj si podredi Galijo, Kras naj si pokori Sirijo, Pompej pa naj bi šel v Španijo. Cezar leta 52 pr.n.š. osvoji Galijo, Pompej se ne odpravi nikamor, Kras v Siriji pade. Med Cezarjem in Pompejem pride do konflikta(vojna), senat, ki zahteva naj se Cezar vrne, se poveže s Pompejem.

CEZARJEVA DIKTATURA IN REFORME (49-44 pr.n.š.)

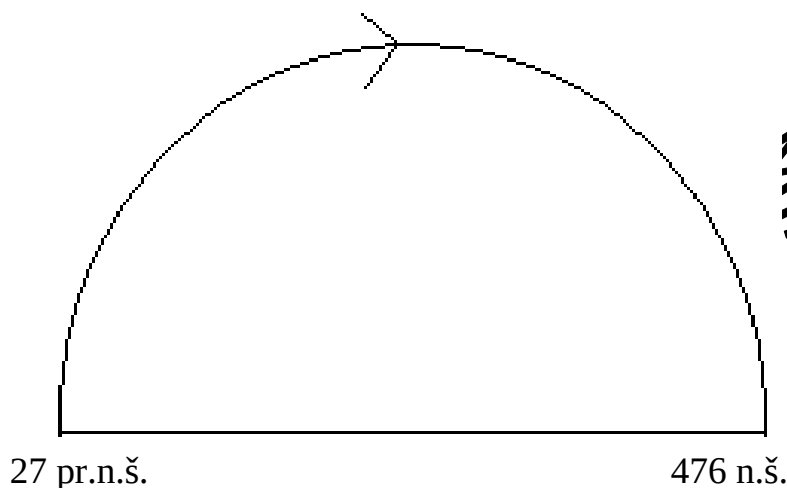
- Cezar premaga Pompeja, prekorači reko Rubikon in izreče: »Kocka je padla.« (zavzel naj bi Rim)
- Cezarjevi nazivi: dosmrtni diktator, konzul za dobo 10 let, vrhovni svečenik, vrhovni vojaški poveljnik, noče naziva monarha
- Ko Cezar prevzame oblast začne izvajati reforme:
 - Politične: poveča število senatorjev na 900 – tudi člani iz provinc, uvede novo upravno ureditev občin, Rim ostaja glavno mesto, podeli rimsko državljanstvo Sicilije, S Italije in Španije.

- Gospodarske: uvede javna gradbena dela za brezposelne (ceste, javne stavbe,..) revnim prebivalcem deli žito, zniža jim dolgove, uredi prometne razmere
- Družbene: naseljevanje veteranov, proletarcev(brez premoženja) v province, ponovno naselijo Kartagino in Korint.
- Kulturne: prepovedano je pretirano razkošje, nov koledar → Julijanski koledar: temelji na sončnem letu, 365 dni in 6 ur, 1. januarja leta 45 pr.n.š. začne veljati, Cezar da zgraditi nov forum.
- Cezarjev padec: nakoplje si sovražnike s strani senata, ki brani republiko, senatorji pripravijo zaroto proti Cezarju, umorijo ga 15. marca 44 pr.n.š. (Marčeve ide), smrt mu napove jasnovidec, po njegovi smrti sledi boj za oblast. Najpomembnejša morilca sta bila Brut in Kasij.
- Po Cezarjevi smrti sledi drugi triumvirat in državljanska vojna(44-30 pr.n.š.), drugi triumvirat sestavljajo Cezarjevi vojaški poveljniki: Mark Antonij, Mark Lepid, Gaj Oktavijan, Cezarjev nečak. Njihov namen je obračunati z Cezarjevimi morilci, državljanska vojna med drugim triumviratom in senatom oz. Cezarjevimi morilci.
- Leta 42 pr.n.š. pride do spopada pri Filipi

RIMSKO CESARSTVO

1. Principat (27 pr.n.š. – 284 n.š.)
2. Dominat (284 – 476 n.š.)

Vzpon

Padec, obdobje krize → duhovna, finančna, gospodarska → konec osvajanja, ozemlje le branijo.

AUGUSTOV PRINCIPAT (27 pr.n.š. – 14 n.š.)

- Gaj Oktavijan → prvi rimski cesar, bil je v drugem triumviratu, senatu in ljudstvu vrne vsa pooblastila, navidez obnovi republiko, senat podeli Oktavijanu častni naziv **avgustus**(vzvišeni), Oktavijan ga vzame za svoje ime, povzpne se nad vse državljane in si podeli naziv **princeps** – prvi med prvimi(v državi in v senatu), iz tega izhaja tudi principat → naziv vladavine, Avgust prevzame častno ime **Cezar** – cesar, rimsko cesarstvo. Avgust dobi tudi naziv **imperator** → vrhovni vojaški poveljnik, kasneje pa voditelja imperija oz. svetovne države. Bil je tudi **dosmrtni ljudski tribun, vrhovni svečenik, oče domovine**. Vse to so republikanski nazivi.

AVGUSTOVA VLADAVINA

REFORME:

1. Upravne in družbene reforme: zmanjša senat in njegova pooblastila, Avgust ima zadnjo besedo, ustvari močan birokratski aparat → uradništvo, središče rimske uprave postanejo mesta, najpomembnejši je bil Rim, izboljša položaj v provincah → prebivalci provinc dobijo rimsko državljanstvo, uvede novo razdelitev provinc: Cesarske ali vojaške province, ki so bile zelo močne in so se Rimljanom upirale, in senatorske province, ki se ne upirajo, sprijaznijo se z oblastjo. Cesar prevzame oskrbo z živili, organizira igre → skrb za zabavo → geslo kruha in iger. Avgust hoče izpeljati natančno in pravično obdavčitev → statistični popis prebivalstva.
2. Vojaška reforma: vojska sestavljena iz treh delov: redna vojska (poklicna vojska – 28 legij), nastanjena v cesarskih in obmejnih provincah, pomožna vojska(sestavljena iz vojakov provinc) ter Avgustova telesna straža oz. pretorijanci(okrog 10.000 izbrancev, varujejo cesarja in skrbijo za red in mir v Rimu). Rimljani zgradijo mornarico(Donava, Jadransko in Tirensko morje).

ZUNANJA POLITIKA:

- v času cesarja Avgusta državljanske vojne prenehajo → zlato obdobje miru, Avgust – vladar miru, novci z napisom rimski mir, oltar miru, ki ga je Avgust postavil na Marsovem polju(ara pacis), prispodoba blagostanja, ki ga prinaša poljedelstvo
- vojaške zadeve prepusti poveljnikom, zlasti Agripi in posinovljencema Tiberiju in Druzu
- spopad z Germani, 9 n.š. pri Tevtoburškem gozdu → največji neuspeh rimske vojske, Rimljani zapustijo to območje, meja pa postane reka Ren,

ob reki da Avgust zgraditi Limes – obrambni zid s stolpi, meja rimskega imperija se je v 1.st. n.š. gibal po rekah Ren, Donava in Evfrat.

GOSPODARSTVO:

- v začetku so obstajale razlike v gospodarskem razvoju na Apeninskem polotoku in v provincah, po Avgustovi zaslugi so se razlike zmanjšale
- celoten imperij dobi enoten denar, enotne mere in uteži, na razvoj gospodarstva vpliva obdobje miru, dobra mreža cest. Rimljani so več uvažali kot izvažali – negativna trgovska bilanca. Uvažajo svilo, dišave, začimbe → iz V; kovine, kože, les, volno → Španija, Velika Britanija; papir, slonova kost, steklo, platno, izdelki iz srebra → Egipt; sužnje dobijo iz Galije, Germanije in V provinc; žito dobijo iz Egipta, Sicilije in Španije
- glavno mesto in prometni center → Rim, ceste so bile tlakovane, dobro utrjene(širina 4m, v Rimu pa 10 – 12m; rek Vse poti vodijo v Rim), razdalje merijo v miljah od zlatega miljnika, do določenih točk

OBRT:

- razvita na podeželju, dopolnilo kmetijske dejavnosti, v mestih se razvije kot posebna gospodarska panoga, povezovali so se v združenja obrtnikov → kolegije
- zlatarstvo, obdelava srebra – filigranstvo, lončarstvo, steklarstvo, gradbeništvo, kovaštvo
- poleg kolegijev obstajajo zasebne in državne manufakture, uporabljajo mline, žerjave, črpalke, vodno kolo, v njih delajo tudi sužnji

KMETIJSTVO:

- najpomembnejša gospodarska panoga, zemlja je bila osnovno bogastvo
- srednje in male kmetije propadajo, ker niso bile konkurenčne področjem v provincah
- nezakonito prilaščanje zemlje → nastanejo veleposesti ali latifundije, na katerih delajo sužnji, ukvarjajo se z intenzivnim poljedelstvom – vinska trta, oljarstvo, sadjarstvo, vrtnarstvo
- osvajalne vojne spreminjajo tipe kmetij → propadajo tudi srednje kmetije
- Avgust skuša preprečiti propadanje kmetij, vendar ni bil uspešen, poseže po nenavadnih ukrepih (pisanje pesmi o idealnem življenju na podeželju in razprav o tem, kako uspešno kmetovati)
- Spremenijo se kulturne rastline in način obdelovanja zemlje
- Žita ne pridelujejo več, dobijo ga iz provinc(cenejše)
- Obstajajo tudi veleposesti z ekstenzivnim kmetijstvom (živina)
- Da bi zaščitili domače kmete so v S Afriki prepovedali gojiti trto in oljko
- V provincah se razvije kmetijska tehnologija (mlini, stiskalnice, žetvene naprave), ker niso imeli veliko delovne sile
- Najnižji sloji imajo slabo prehrano(zelje, fige, stročnice, kaše, kruh prestavlja bogastvo)

- Višji sloji ji privoščijo gostije, ki trajajo tudi več dni (dve vrsti mesa, sladica, omake – sladkokisli okus, vino – redčijo ga z vodo, mešajo ga z medom in poprom, jejo z rokami, poznajo nož in žlico, miz ne poznajo, ko jejo ležijo)
- Glavni obrok je bila večerja (pozno popoldne oz. zgodaj zvečer)

DRUŽBENI RAZVOJ:

- zgornji sloj: aristokracija (patriciji), vitezi – služijo z zakupništvom (zaslužni oficirji, visoki cesarski uradniki, pravniki, govorniki – vsi spadajo k vitezom)
- nižji sloji: kmetje, obrtniki, sužnji
- rimski proletarijat → poseben sloj – brezposelni propadli kmetje, obrtniki, največ jih je bilo v Rimu
- sužnji niso bili osebno svobodni, zanje skrbijo gospodarji, proletarji pa so brez dohodkov, obleke, hrane
- sužnji se lahko odkupijo
- vladajoči so proletarje (so svobodni in lahko volijo) podkupovali za glasove na volitvah. Delijo jim brezplačno žito, kasneje kruh, prirejajo jim gladiatorske igre (pomen le teh je bil ljudi odvrniti od vsakodnevnih težav in skrbi)
- po končanih osvajalnih vojnah (2. st.) je dotok sužnjev prenehal, zato nastane problem pri dejavnostih kjer potrebujejo sužnje → ukinjajo latifundije, in jih razdelijo na parcele, ki jih obdelujejo koloni (veterani, osvobojeni sužnji, propadli kmetje oz. obrtniki).
1/3 pridelka → najemnina za zemljo → kolonatski sistem
- koloni so osebno svobodni

KULTURNI RAZVOJ:

- to bi lahko primerjali s časom Perikleja v Atenah
- »Ko sem prišel v mesto je bilo mesto iz opeke, zapuščam pa ga iz marmorja«
- Razvoj v Toskani, zgradijo svetišča, obnovijo baziliko – sodna dvorana (bazilika kasneje cerkev, ki ima na stropu le opeke, brez fresk), razširijo forum – glavni rimski trg, nove zgradbe nastanejo pod vplivom helenizma, prepletanje grških in vzhodnih vplivov, kultur, od smrti Aleksandra do prihoda Rimljanov. Zgradijo terme → javna kopališča, vodnjake, vodovode – izboljšajo oskrbo mesta s pitno vodo, Avgust da postaviti Avgustov mavzolej (grobnica na Marsovem polju)
- Rim je v tem času postal kulturno središče zahoda

ROMANIZACIJA RIMSKEGA IMPERIJA

- Romanizacija – širjenje rimskega vpliva na nerimska območja (vera, gospodarstvo, politika, kultura, način življenja). Romanizacija najprej zajame višje sloje provincialnega prebivalstva, ker so bili najbolj v stiku z rimsko oblastjo
- Leta 212. je cesar Karakala razširil rimsko državljanstvo na vse svobodne prebivalce cesarstva
- Davek na dediščino plačajo le tisti, ki imajo državljanstvo, zato ga Karakala podeli vsem svobodnim prebivalcem
- Glavni nosilci romanizacije so vojaki, kolonisti, trgovci, uradniki, umetniki
- Mesta se poromanijo bolj kot podeželje
- Zahodne province se prej romanizirajo → Španija, Galija – slabša gospodarska razvitost, prej pridejo pod Rim, na vzhodu imajo Grki še moč
- Rimljani širijo vpliv v Sredozemlje in postavijo osnove kasnejši evropski kulturi → latinski jezik, rimsko pravo

AVGUSTOVI NASLEDNIKI V PRINCIPATU

- po Avgustu vlada Julijsko-Klavdijska dinastija (cesar Klavdij – najpomembnejši, uspel je osvojiti Britanijo, priključi pa tudi Mavretanijo, Trakijo, Norik. Cesar Kaligula – čeveljček, iz Grčije vozi kipe, seka jim glave, in da gor svoje. Cesar Neron: smatra se za velikega pesnika, požge Rim, obsodi kristjane in jih preganja.
- Sledi Flavijska dinastija → ni imela večjih uspehov
- V času posinovljenih cesarjev dinastije Antoninov je imela rimska država največjo moč, če cesar ni imel primerne sina za naslednika, si za cesarja izbere drugega. Iz te dinastije je bil najpomembnejši cesar Trajan. Živi na prehodu iz 1. v 2. stoletje, osvoji Dacijo, sotesko Đerdap ob Donavi → Trajanova tabla, osvoji Arabijo, Mezopotamijo in Armenijo, meja imperija se iz Evfrata pomakne proti severu → država doseže teritorialni višek.
- Trajanov naslednik Hadrijan rimsko ozemlje že začne zmanjševati, meja se prestavi na Evfrat, v Britaniji se s Hadrijanovim zidom poskuša obraniti pred keltskimi vpadi.
- Mark Avrelij → uspešno se bojuje proti Partom in Germanom, meje ostanejo na Donavi, Renu in Evfratu, čas – 2. stoletje, filozof

DOMINAT (284 – 476)

- obdobje krize in propada
- začetnik je cesar Dioklecijan, prišel je iz Dalmacije, poskušal je preprečiti propad rimskega imperija, vendar je propad le odložil za 150 let
- Reforme: absolutna monarhija (Dominus et Deus → Gospod in Bog), vladar se razglasi za Boga; dominus → dominat, vloga senata minimalna, častiti je bilo treba cesarja, Dioklecijan preganja kristjane, ki se uprejo čaščenju cesarja
- Delitev cesarske oblasti: državo razdeli na V in Z, za vsak del razglasi cesarja in naslednika → tetrahija → vladavina štirih. Namen je zagotoviti naslednika (cesarja nadomesti namestnik)
- Nova upravna razdelitev → uvede dieceze in province
- Uvede tajno policijo
- Gospodarske reforme: nov davčni sistem, novi davki, ki obremenijo revnejše. Kmetje in obrtniki zapuščajo delavnice in zemljo, to ji Dioklecijan prepove → dednost poklica(če je oče bil pek, kmet, kovač, je moral biti tudi njegov sin isto → obvezno nasledstvo). V času Dioklecijana je bila visoka inflacija → zmanjšanje vrednosti denarja, določi najvišje možne cene za pridelke in najvišje možne plače.
- Dioklecijan umre naravne smrti, zgradi palačo pri Splitu, leta 503 se odpove oblasti.
- Konstantin Veliki 305 – 337(čas vladanja)
leta 313 izda milanski edikt → določi enakopravnost krščanstva, konec preganjanja, prestolnico iz Rima prenese v Bizanc → Konstantinopel (Istanbul), mesto dobi novo obzidje, mesto postane tudi krščansko središče
- Teodozij Prvi(Veliki) vlada od 379 – 395
leta 391 je krščanstvo razglasil za državno vero → edina dovoljena vera, ostale preganjajo. Teodozij je postal prvi cesar V dela, v Z delu vlada Evgenij(poganski cesar), leta 394 pride do spopada med cesarjema pri Frigidusu → zmaga Teodozij, 1. pomembna zmaga kristjanov nad pogani.
- Po Teodozijevi smrti 395 se rimski imperij dokončno razdeli na dva dela: na Z vlada njegov sin Honacij(Rim), na V pa njegov drugi sin Arkadij, na Z latinščina, pogani, na V grščina in krščanstvo.(Beograd, Kotor, v S Afriki zaliv Velike Sirte → meja med Z in V.

PROPAD ZAHODNEGA RIMSKEGA CESARSTVA

- pritisk tujih ljudstev na meje rimskega imperija → Germani
- v 4. st. iz V pridejo Huni, pritiskajo na Germane → preseljevanje na ozemlje rimskega imperija
Germani: delijo se na V in Z Gote.
- Franki, Burgundi → Francija, Nemčija poselijo Alemeni, Britansko ozemlje pa Angli In Sasi. Vandali gredo v S Afriko(vse so uničili in razbili – vandalizem), od kjer vpadejo v J Italijo
- Leta 476 je Odoaker – germanski poveljnik v rimski vojski odstavil zadnjega rimskega cesarja Romulusa Avgustulusa. Odoaker se razglasi za kralja Italije.

VZROKI ZA OBSTOJ V DELA RIMA

- obstaja še 1000 let, do leta 1453
- posledice vpadov niso bile tako katastrofalne kot na Z
- dobro razvito gospodarstvo:trgovina, obrt, kmetijstvo → država dobiva denar – centralizirana državna uprava(kam bo šel denar). Denar za obrambo, več svobodnega prebivalstva, manj nasprotij med bogatimi in revnimi.
- Konec naredijo Turki(Mohamed Osvajalec)

RIMSKA KULTURA

- jezik:latinščina, pisava:latinica
- rimska književnost se razvija pod vplivom grške in helenistične, Rimljani od Grkov prevzamejo razne literarne zvrsti in motive.
- Julij Cezar: Galske vojne
- Mark Tulij: Cicero, govornik
- Mecen → sponzor, finančno podpira umetnike
- Vergil: Eneida(kot Odiseja za Grke)
- Horac → Epoda, Ovid:Metamorfoze, Ovid mora v izgnanstvo
- Plaut in Terenc sta bila komediografa
- Vergil, Horac, Ovid → Avgustovi sodobniki

LIKOVNA UMETNOST:

- razvija se pod vplivom etruščanske in grške umetnosti
- arhitektura: svetišča, slavoloki(v spomin na zmage:Titov, Hadrijanov), vile, palače, kopališča ali terme, gledališče, amfiteater, viadukti, akvadukti → značilni so oboki, ki jih prevzamejo od Etruščanov,

- cirkus → za dirke z vozovi, odeon → za glasbene prireditve, bazilike: tri ladje, srednja je višja, stranske so nižje, sprva namenjene za sodne dvorane → kasneje cerkve, na stropu niu fresk, vidijo se opeke, rimski forum, rimski Panteon → sedež rimskih bogov, ceste → via Apia → proti J, proti S pa via Flaminijska (iz Rima proti s, proti J), boljša povezava s cestami
- kiparstvo: kipi pomembnejših mož(cesarji, govorniki, vojaški poveljniki), reliefi (ara pacis, Trajanov steber)
- slikarstvo: mozaiki – namesto preprog ali pa za steno, veliko ohranjenih v Dalmaciji, freske: Pompeji → pompejska rdeča barva

ZNANOST IN TEHNIKA: niso prekosili Grkov, Cezarjeva reforma koledarja: julijanski koledar, zgodovino: Livij, Cezar → vojne z Galci in Germani, Tacit: Tacitova zgodovina

- medicina: dobri zdravniki so bili Grki, ki jim v Cezarjevem času podelijo celo rimsko državljanstvo, najbolj znan zdravnik: Galen(Grk v Rimu)
- pravo: osnova za zakone → dvanajst plošč (bronastih) na forumu, ti zakoni so ščitili državno ureditev, civilno pravo je postalo osnova številnim kasnejšim pravnim sistemom, osnova sodobnega evropskega prava
- filozofija: ni dosegla grške filozofije Cicero, Seneka, Mark Avrelij → zagovornik stoične filozofije. Ki se pojavi v času helenizma
- naravoslovne tehnike: Plinij starejši v 1. st.n.š. napiše priročnik iz medicine, astronomije, geografije
- tehnika:večino pripomočkov prevzamejo iz starih civilizacij, dodajo tudi kaj svojega, najboljši graditelji cest, mostov,vodovodov, kanalizacij, kopališč, žetveni stroji, stiskalnice. Za vojsko: katapult, ovni (za razbijanje vrat, obzidje)

RIMSKA RELIGIJA

- sprva vezana na nevidne sile, v stiku z Grki in Etruščani pa so prevzeli njihove bogove
- politeisti bogove prevzamejo od Grkov, daje jim svoja imena:
 Jupiter – vrhovni bog: bog bliska, groma, neba
 Junona – žena, boginja zakona, družine
 Mars – bog vojne
 Viktorija – boginja zmage
 Merkur – bog trgovine in tatov
 Minerva – boginja razuma
 Neptun – bog morja
 Venera – boginja lepote

- Apolon – bog sonca, luči, lepote, umetnosti(njegove spremljevalke so bile muze)
- Diana – boginja lova
- Flora – boginja cvetic
- Baklus – bog veselja, popivanja
- poleg bogov častijo tudi dobre in zle duhove, v hiši so imeli hišne oltarčke nekakšne zaveznike
- Lavri in Penati so bili rimski hišni bogovi – zaščitniki
- Mani → duše umrlih, Furijske – zli duhovi.

ZAČETEK IN RAZVOJ KRŠČANSTVA

- Nastane v Palestini in okolici, pojavi se v 1.st.n.št.
- Osnova: nastane pod vplivom judovskega monoteizma (Jahve), helenizem, perzijska religija – mitraizem
- Nastane pod vplivom drugih religij in filozofskih smeri
- Ustanovitelj: Jezus Kristus – božji sin, sin človekov
- Kristus ali Mesija → odrešenik
- Pristaši nove vere se imenujejo kristjani
- 12 apostolov – Kristusovi učenci, ki širijo krščanski nauk
- Osnovni vir za preučevanje krščanstva predstavljajo evangeliji (Matej, Marko, Luka, Janez) in apostolska dela, knjige Svetega Pisma Nove zaveze, poročila nekaterih nekrščanskih piscev: Jožef Flavij, Tacit, Plinij mlajši, Svetonij
- Avgustov popis prebivalstva dokazuje, da je Kristus živel
- Čudeži: predmet verovanja

ORGANIZACIJA KRŠČANSTVA:

- prve krščanske skupnosti so nastale v Judeji, od tam se razvija na V, kasneje po vsej rimski državi
- prvotno krščanstvo organizirano v okviru krščanskih občin: skrbijo za revne, bolne, skrivajo se pred preganjanjem: podzemne jame v Rimu – katakombe, v njih pokopavajo tudi umrle. Te krščanske občine so bile avtonomne, iz večjega števila teh občin organizirajo cerkvene zbornice ali koncile
- cerkvena hierarhija: v začetku ja ni bilo, v občinah so bili vsi enaki, od 3.st. dalje enakost začne izginjati, sprva namenjeno nižjim slojem, priključijo se tudi bogatejši, ki denar po smrti zapustijo občinam. Premoženje upravljajo škofje, Prezbiterij – starejši pomagajo pri upravljanju, diakoni – služabniki cerkvenih občin. Vsi so bili plačani. Iz cerkvenih občin postopoma nastane krščanska cerkev: posamezne bogatejše cerkvene občine si podredijo druge in se razglasijo za škofije. V 4.st. je vodilno vlogo pridobila rimska škofija: rimski škofje se smatrajo

za naslednike apostolov Petra in Pavla. Rimski škof je dobil naziv papež (papa – oče)

- ODNOS OBLASTI DO KRŠČANSTVA: rimska oblast ga preganja, ker kristjani niso hoteli častiti po božje rimskih cesarjev (Neron, Dioklecian, Decij), Konstantin Veliki je leta 313 izdal Milanski edikt – emakopravnost krščanske vere z drugimi verami. 391 Teodozij krščanstvo uvede za državno vero, preganjanje drugih ver.

NAŠI KRAJI V RIMSKI DOBI

- Noriki na S, Tavriski – osrednja Slovenija, na Z Karni, Latobiki na J
- Na našem ozemlju so pred prihodom Rimljanov živela ilirska, keltskain venetska plemena
- Najpomembnejše je bilo keltsko ljudstvo Noriki(Koroška in del Štajerske), v2.st.pr.n.š. so ustanovili Noriško kraljestvo – prvo družbeno-tvorno ozemlje na območju V Alp. V to državo so bila vključena tudi druga ilirska in keltska ljudstva, ki so živela na slovenskem ozemlju
- Središče je bilo na Štalenski gori
- Stiki Noričanov z Rimljani: ohranjena je pogodba iz leta 115 pr.n.š. o medsebojnem prijateljstvu → Noričani so zalagali Rimljane z železom, zlatom, svincem, cinkom, orožjem, usnjem, orodjem
- Noričani od Rimljanov vzamejo žito, olje, vino, keramične in steklene izdelke
- Celeia → pomembno središče, v 1.st.pr.n.š. že znana kovnica noriških srebrnikov (na njih so bila ohranjena imena noriških vladarjev)
- Noriško kraljestvi je bilo pomembno do časa Avgusta

RIMSKO OSVAJANJE SLOVENSKEGA OZEMLJA:

- začelo se je v 2.st. pr.n.š.
- najprej trgovski stiki z Noričani (železo)
- leta181 pr.n.š. so Rimljani ustanovili prvo kolonijo Aquleio (Oglej). Imela je gospodarski in strateški pomen. Pomembno trgovsko središče, v njem se konča Jantarska pot, včasih pomembno pristanišče, v njej se križajo trgovske poti. Uporabljajo jo kot odskočno desko za prodiranja proti V. Do konca 2.st.pr.n.š. si Rimljani podredijo Histre v Istri, v času Cezarja – 1.st.pr.n.š. so si podredili Tavriske – osrednja Slovenija in Karne na Z. V času Avgusta je bil Rimu priključen vzhodnoevropski prostor.
- **Upravna razdelitev slovenskega ozemlja na tri province:**
 - Zahodni del: X regija (Histria et Venetia), najpomembnejše mesto Emona(Ljubljana), meje se spremenijo
 - Vzhodni del: provinca Panonija, Štajerska, Prekmurje, Ptujsko podravje. Glavno mesto Poetovio(Ptuj)

- Severni del: Koroška, Celjska kotlina glavno mest Celeia (Celje), provinca Norik
- **Romanizacija slovenskega ozemlja:**
 - trgovski stiki: Nauportus (Vrhnika) – pristanišče ob Ljubljani
 - vojaški pomen: naše ozemlje naj bi varovalo meje rimske države pred vpadi Germanov: namestitve legij, legijski tabori, v 1.st.pr.n.š. pri nas nastanjena 1. legija: 15. legija Apolinaris → kasneje se razvije civilna naselbina Emona. V Avgustovi dobi na Ptuj nastanjena 8. Avgustova legija. V 3.st.n.š. so Rimljani zgradili obrambni sistem zapornih zidov od Julijskih Alp do Kvarnerja. Najpomembnejša središča obrambnega sistema :
 - > Castra: Ajdovščina – trdnjava
 - > Ad Pirum: Hrušica – ostanki zapornih zidov
 - Rimljani k nam prinesejo mestno kulturo, pojavijo se različni statusi mest: kolonije (imajo vse pravice) in municipije (samo gospodarske pravice: trgovanje)
Emona, Poetovio: koloniji; Celeia: municipij
 - rimsko cestno omrežje: na naših tleh so ohranjeni odseki teh cest, oblikovane v obliki cestnega križa

- **Gospodarstvo na slovenskem v rimski dobi:**
 - Trgovina: najprej trgovski stiki, trgovske poti: jantarska pot od S Jadrana do Baltika. Uvoz: blago, ki ga Rimljani prinašajo na naše ozemlje(pečatna keramika, vino, olje, začimbe, omake. Te stvari shranjujejo v amforah, omake so shranjene v stekleničkah. Izvoz: iz naših krajev odpeljejo: železo, rude, les, kože.
 - Kmetijstvo: spremembe → uvedejo dvoletno kolobarjenje (prej poznajo požigalništvo), uporaba pluga (prej ralo), pridobivanje novih obdelovalnih površin (sekanje gozdov, izsuševanje močvirij). Rimljani prinesejo vinsko trto, pospešujejo sadjarstvo in oljarstvo
 - Obrt: lončarstvo (lončene posode, amfore, opeke) in kamnoseštvo (miljniki, nagrobniki, kipi, napisi; uporabljajo marmor)
 - Rudarstvo: na področju Koroške, okolica Bohinja

- **Rimski ostanki na naših tleh:**

▫ Emona: emonsko obzidje, nastane iz vojaškega tabora, zato ima pravokotno obliko, kip emonca, razni napisi na kamnu, ostanki mozaikov, obrtnih delavnic, glavni odtočni kanal – kloaka

Šempeter: grobnice bogatih meščanov

Poetovio: eno najpomembnejših nahajališč, ostanki rimskega foruma, vodovoda, opekarske peči, Orfejev spomenik na Ptuju: je nagrobnik, v srednjem veku služi za sramotilni steber, ohranjeni številni mitreji (svetišča posvečena bogu Mitri)

▫ Na Ptuju je bila ustanovljena prva krščanska skupnost, škof Viktorin Ptujski – 3.st..Na naših tleh spopad pri Frigidusu med Teodozijem in Evgenijem leta 394

POZNOROMANTIČNO OBDOBJE NA SLOVENSKEM:

- od 3. st. Dalje so preko slovenskega ozemlja vse bolj pogosto vpadala različna plemena, sistem zapornih zidov ni več vzdržal, zato so se staroselci začeli pred vpadi izseljevati v odročne gradce, npr. Ajdna pri Žirovnici, Rifnik pri Celju, Tonočev grad pri Kobaridu. To so bile majhne vasi, najdeni so bili ostanki hiš in cerkev
- preko našega ozemlja prehajajo V Goti, Langobardi, v 6.st. pa prostor podelijo Slovani.